

REDACTIONEEL

In deze extra dikke Onder N.A.P, besteden we veel aandacht aan drie opgravingen. Van de laatste kan echter alleen maar een historisch overzicht worden gegeven, omdat de opgravingsverslagen nog niet beschikbaar zijn.

Zoals ik in de vorige Onder N.A.P. al heb aangegeven, komt er in dit nummer een uitvoerig verhaal over Slot Purmersteyn en de opgravingen. De informatie heb ik ontleend aan het opgravingsrapport van Jacobs en Burnier 'Een kasteel gekeerd' en Huurdeman's 'Geschiedenis van Purmerend'.

Na het verhaal over slot Purmersteyn vertellen Nico van den Brom en Paul de Groot over de 2^e opgraving bij C & A.

Maar eerst willen we de mensen in het zonnetje zetten, die met hun schenkingen ofwel de werkzaamheden van de werkgroep hebben vergemakkelijkt, ofwel de al rijke collectie hebben uitgebreid.

SCHENKINGEN

Erik Machiels	Doeken
Jaco Smit/Mirjam Lederwerg (Vinkeveen)	Vitrine
Nico van den Brom	Boekje over keurmerken
Jan van Waard	Foto's van opgravingen in de Purmer
Jan-Willem Oudhof	Tekenpapier; diverse boeken
Hr. Tijmstra	Loodwit-pot (omgeving De Rijp)
	Diverse aardewerkfragmenten
Machiels Sr.	Krat bier
Hr J. Konijn	Stenen net-verzwaring uit de Purmer 17 ^e /18 ^e eeuw
Nico van den Brom	Boek over Delfts blauw aardewerk
Jacobs & Burnier	Definitief rapport "Een kasteel gekeerd"

OPGRAVING AAN HET SLOTPLEIN

1 Inleiding

In de periode van 25 november 1998 tot en met 16 december 1998 en op 6 januari 1999 heeft het Archeologisch Bureau Jacobs & Burnier in samenwerking met leden van de Archeologische Werkgroep Purmerend (AWP) een opgraving verricht aan het Slotplein in Purmerend.

2 De locatie

Het gebied wordt begrensd door het Slotplein, de Gedempte Singelgracht en de Kanaalstraat (afbeelding 1) Op deze locatie stond een autobedrijf, dat naar een industrieterrein aan de buitenkant van Purmerend moest verhuizen.

3 De geschiedenis van het kasteel

Op basis van de overgeleverde historische bronnen kan een vrijwel compleet beeld geschetst worden van de bouw, ontwikkeling en sloop van het voormalige Slot Purmersteyn.

In 1410 ontving Willem Eggert (naar wie het Willem Eggert centrum vernoemd is) het stadje Purmerend in leen van Willem van Oostervant, graaf van Holland. Hij werd heer van Purmerend. In dat jaar kreeg hij toestemming van de graaf een slot te bouwen.

In 1413 was het gebouw al gereed. Lang heeft Willem Eggert niet van zijn nieuwe bezit kunnen genieten, want hij overleed in 1417.

Hij werd opgevolgd door Jan Eggert, die trouw zwoer aan Jacoba van Beieren. Deze lag in onmin met graaf Jan van Beieren. Deze ruzie staat bekend als de Hoekse en Kabeljauwse twisten.

Jan Eggert verkocht het slot in 1422 aan zijn zwager Gerrit van Zijl, maar in 1423 beval Jan van Beieren, dat het slot gesloopt moest worden. Of dit daadwerkelijk gebeurd is, komt uit de bronnen niet duidelijk naar voren.

In oktober van datzelfde jaar schreef Jan van Beieren aan zijn zoon Jan de Bastaard, dat het slot in Purmerend weer voor bewoning geschikt gemaakt mocht worden.

Gerrit van Zijl gaf zijn aanspraken echter niet op en in de Zoen van Delft van 1428 erkende Jan de Bastaard de rechten van Gerrit van Zijl. In hetzelfde jaar bevestigde Philips van Bourgondië de rechten van Gerrit van Zijl als heer van Purmerend. Gerrit vergoedde de kosten, die Jan de Bastaard had gemaakt voor het herstel van het slot en betrok het opnieuw.

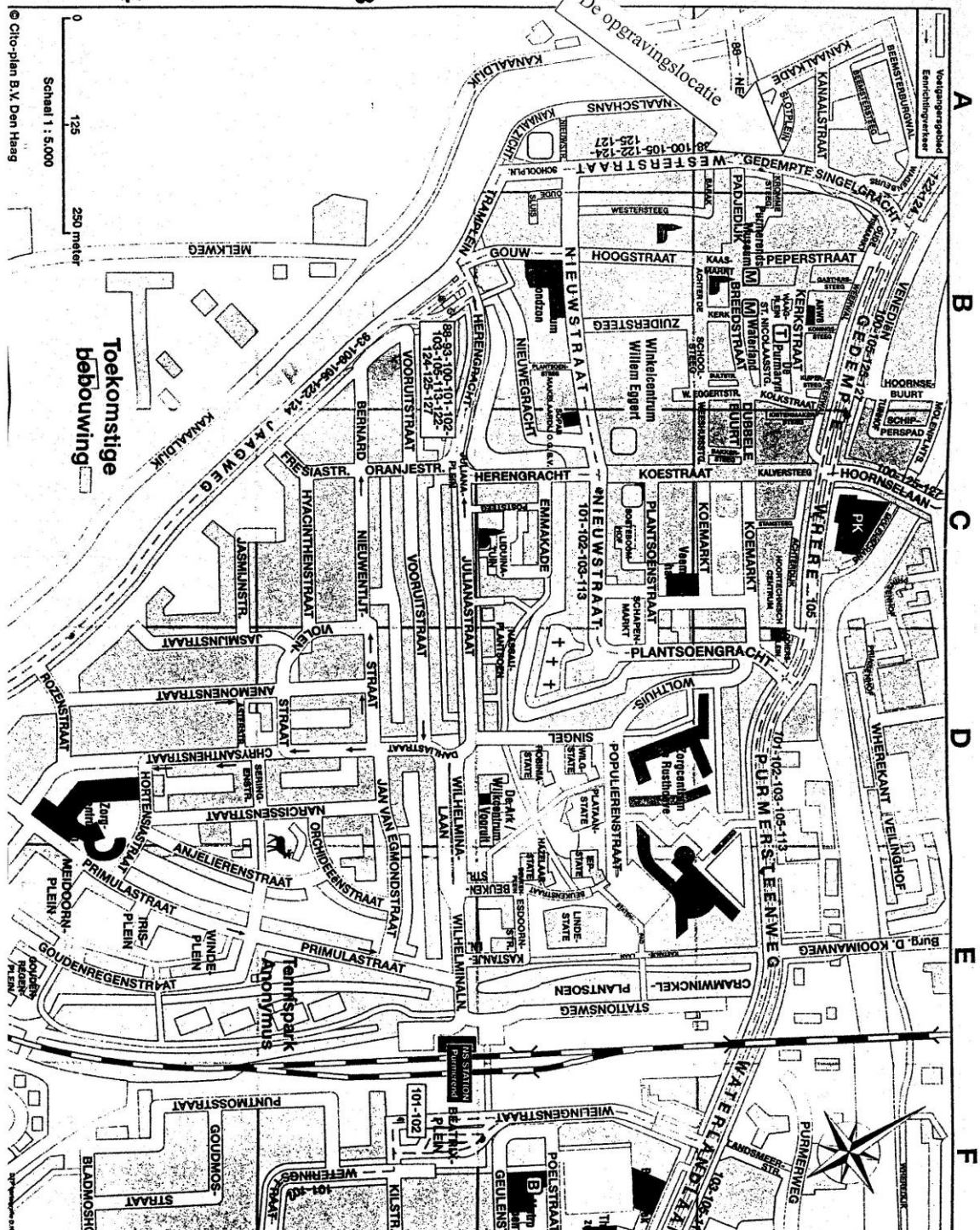
In 1440 verkocht Gerrit van Zijl het slot aan Jan van Montfoort. Diens familie en later de Egmonds gebruikten het slot voornamelijk voor bestuurs- en rechtszaken. Het slot verloor zijn woonfunctie en diende als gevangenis.

In 1582 werden de bezittingen van de Van Egmonds verbeurd verklaard en kwam het slot in handen van de Staten van Holland. Deze richtten het in als verblijf voor hoge ambtenaren als dijkgraven en hoofdofficieren. Ook de Oranjes werden er ontvangen.

Het onderhoud liet echter te wensen over en in 1648 stortte de zuidoostelijke toren in als gevolg van het gedaver van kanonschoten (Vrede van Münster). Op de plaats van de toren kwam een nieuwe woonvleugel en kreeg de binnenplaats lagere muren. Tevens werd het terrein tussen slotgracht en kasteelmuur ingericht als tuin.

In 1729 was het verval echter zo ver gevorderd, dat de Staten het slot aan de gemeente Purmerend schonken. De gemeente richtte het weer als gevangenis in, maar in 1741 werd het kasteel gesloopt.

In 1973 voerde de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) een noodopgraving uit bij de aanleg van het huidige parkeerterrein op het Slotplein. Hierbij werd

vastgesteld, dat zich daar de resten van de zuidgevel en van het poortgebouw van Slot Purmersteyn bevonden.

Tevens werd geconcludeerd, dat de muurresten tussen min 0,5 meter N.A.P en plus 0,5 meter N.A.P. lagen.

In 1998 werden de laatste opgravingen uitgevoerd, waarvan hier het verslag volgt.

4. Beschrijving van Slot Purmersteyn.

Volgens een oude beschrijving was het slot een machtig vierkant bouwwerk met zware muren omgeven en op elke hoek een toren van negentig voet hoog voor de verdediging.

De ingang van het kasteel werd door twee achtkantige torens geflankeerd, terwijl de toren over de brug een valluik had.

Door de grote poort bereikte men de binnenplaats, bestraat met klinkers.

Links op het plein gaf een trap van zeven treden met ijzeren leuningen en zitbanken aan beide zijden van het bordes toegang tot het kasteel.

Als eerste kon een zaal worden betreden, geheel belegd met witte en blauwe marmeren plavuizen van één voet in het vierkant, vandaar dat hier gesproken werd over de marmeren zaal.

De wanden waren wit bepleisterd, evenals dit het geval was in de meeste woon- en werkvertrekken.

Het bruine plafond droeg een versiering met slingers van loofwerk in geel opgetrokken, waartussen uitgehouwen afbeeldingen van vogels, zoals pauwen, papegaaien, valken.

In de muur vier ramen uitziende naar het westen en noorden, drie ramen met uitzicht op de binnenplaats en de slottuin.

Links en rechts in de marmeren zaalgrote vleugeldeuren, die toegang gaven tot de andere zalen, onder meer de Prinsenzaal, genoemd naar de prinsen Maurits en Frederik Hendrik, die na het droogmalen van de Beemster hier door de dijkgraaf werden ontvangen.

De marmeren zaal diende ook als trappenhuis voor de bovenetages met terzijde van de trap de keukens en kerkers.

Achter het slot stonden de stallen en was er een bebossing aangelegd.

5 De situatie na de sloop van de garage.

Na de sloop van de garage werd de hoogte van het maaiveld vastgesteld op 0 meter N.A.P, zodat er twijfel bestond of er nog wel muurresten te vinden zouden zijn. Tevens bleek de grond zodanig vervuild te zijn, dat de bodem gesaneerd moest worden. Deze bodemsanering had onder meer tot gevolg, dat de houten palen onder de fundamenteën (waar we later nog op terug komen) niet in hun geheel geborgen konden worden.

Aan de kant van de Gedempte Singelgracht werd het onderzoek bemoeilijkt door de aanwezigheid van elektriciteitskabels.

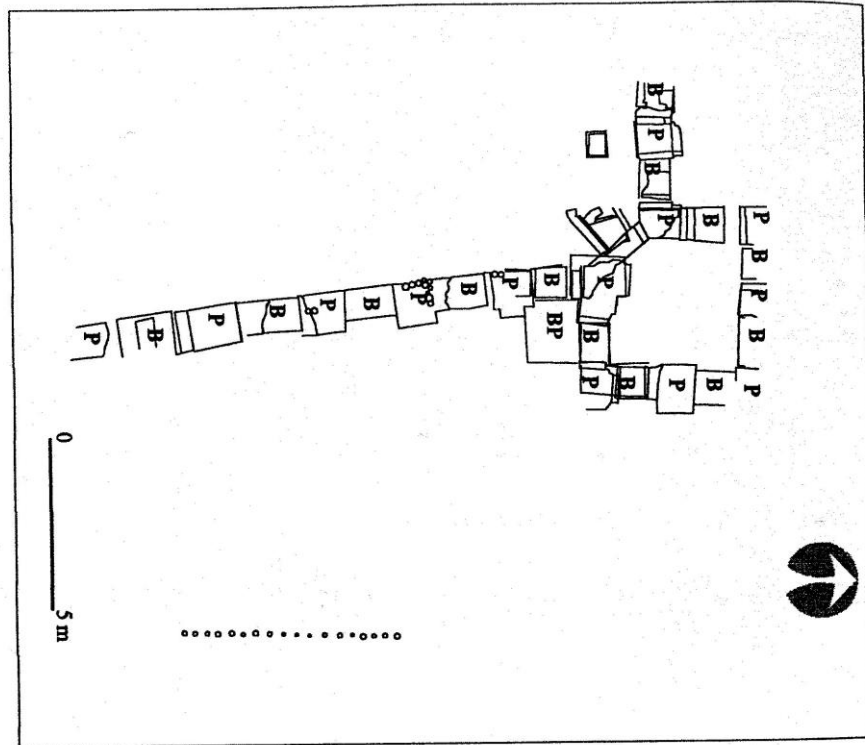
De opgraving moet dan ook gezien worden als een archeologische begeleiding bij de bodemsanering.

6 De resultaten

Funderings- en muurresten.

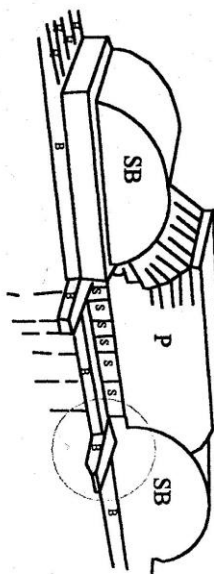
Tijdens het onderzoek zijn verschillende funderings- en muurresten aangetroffen. Tezamen vormen zij een deel van de achtergevel, en hoektoren en een deel van de zijgevel van het kasteel (afbeelding 2).

Een deel van de funderingsresten bestond uit zogenoemde poeren, die met steunblokken wisselen (afbeelding 3).

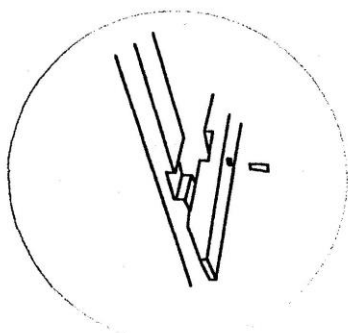

Atbeelding 2

P	Poer
B	Stemblok
BP	Beerput
• •	Beschooting

Afbeelding 3
 Reconstructieschets fundering kasteel Purnestien en
 detail houten rooster.
 P = poer
 SB = steunblok onder bogen
 B = houten rooster
 H = horizontaal hout binnen rooster
 S = houten steten onder poer
 (naar origineel H.J. Hiep)

De poeren.

De poeren zijn min of meer vierkante blokken metselwerk van ongeveer 1,4 m bij 1,4 m. De onderkant ervan rust op vertikaal ingeslagen eikenhouten palen. Deze palen waren gevat in een raamwerk van gekliefde en plat neergelegde houten stammetjes.

Vanwege de bodemvervaling kon de diepte tot waar de vertikaal geplaatste palen waren ingeslagen, niet gemeten worden.

De onderkant van de poeren op de houten palen lag tussen de 0,7 en 2 m. onder N.A.P. Deze grote verschillen zijn enerzijds het gevolg van het wegzakken van de elementen in het veen, anderzijds door het omhoog komen van de palen, waar de poeren op rusten.

In de lengterichting van het muurwerk liep het metselwerk naar buiten toe uit om over te gaan in een grondboog, die de verbinding tussen de poeren onderling vormde. Van deze grondbogen zijn alleen de aanzetten aangetroffen.

In de breedterichting werd het metselwerk in drie etappes versmald tot 1,1 m., waarschijnlijk de breedte van het muurwerk. De exacte omvang van de poeren, zowel in grondplan als in opgaande delen kan echter slechts bij benadering worden vastgesteld, omdat allen in min of meerdere mate beschadigd waren. De hoogte van het metselwerk, dat bewaard is gebleven, varieert van 0.01 m. boven N.A.P tot 0.93 m. onder N.A.P.

De steunblokken.

Tussen twee poeren in werd de ruimte onder de grondboog, die twee poeren met elkaar verbond, opgevuld met een steunblok. Het metselwerk van deze steunblokken lag net als de poeren op een raamwerk van gekliefde houten stammetjes.

In tegenstelling tot de poeren waren er tussen het raamwerk geen palen vertikaal in de grond geslagen. Wel waren binnen het raamwerk stammetjes horizontaal neergelegd.

In grondplan hadden de steunblokken een lengte van 1,2 tot 1,4 meter en een breedte van 1, 2 meter, die door middel van drie versnijdingen afnam tot ongeveer 1 meter.

De blokken waren op hetzelfde niveau aangelegd als de poeren.

Voor poeren en steunblokken werd één formaat stenen gebruikt. Ook het metselverband was eender. Op de tekening is een reconstructie te zien van de fundering van het kasteel.

De slotgracht.

Rondom het kasteel was sprake van een slotgracht, die het geheel omringde. Uit historische afbeeldingen van het kasteel liep over de slotgracht een loopbrug, die op het poortgebouw aansloot.

Tijdens het onderzoek is deze slotgracht alleen waargenomen aan de zijde van de Gedempte Singelgracht in de vorm van een noord-zuid gerichte beschoeiing. Deze beschoeiing bestond uit houten palen, waartegen aan de binnenzijde houten planken bevestigd waren. De top van het bewaard gebleven hout lag 1,7 meter onder N.A.P.

Aan de zijde van de Gedempte Singelgracht lagen op de locatie boven de gracht zelf elektriciteitskabels, waardoor onderzoek naar de breedte, diepte en doorsnede van de gracht onmogelijk was.

De beerput

Aan de buitenzijde van het kasteel, tussen de noord-zuid gerichte zijgevel en de zuidwestelijke hoektoren, werd een rechthoekige uitbouw aangetroffen. Deze werd gevormd door twee haaks op elkaar staande muren, die op de zijgevel en de toren aansloten.

De breedte en het metselverband van deze muren kon helaas niet meer achterhaald worden. Tijdens een onbewaakt moment zijn vrijwel alle resten ervan in het kader van de bodemsanering opgeruimd.

Het formaat van de gebruikte stenen kon wel vastgesteld worden (22 x 10, 5 x 5 cm.). Dit formaat werd ook bij de andere funderingselementen gebruikt.

Later onderzoek wees uit, dat het muurwerk gefundeerd was op plat neergelegde eikenhouten balken (met een diameter van respectievelijk 18 en 26 cm.), die zelf weer onderheid waren met houten slieten. De uitgevoerde waarnemingen en het aangetroffen funderingsmateriaal wijzen op een buitenmaat van de uitbouw van 2 x 1,8 meter.

De ruimte binnen de uitbouw was gevuld met beer, waarin zich slechts enkele vondsten bevonden. Deze vondsten dateren de beervulling in de 15^e eeuw.

Zaden- en pollenanalyse bracht de aanwezigheid van wilde planten en voedingsgewassen aan het licht:

- Fruit: aalbes, appel, bosbes, druif, framboos, kers, peer en vijg
- Graan: rogge, boekweit
- Kruiden: dille, hop, kervel en selderij
- Oliehoudende gewassen: hennep, papaver en raapzaad.

De vorm van de uitbouw en het erin aangetroffen beermateriaal wijzen op een functie van beerput. Op overgeleverde prenten is in de hoek tussen de zijgevel en de zuidwestelijke hoektoren sprake van een rechthoekige uitbouw. Blijkbaar bevond zich in deze uitbouw een toilet, dat met een stortkoker verbonden was met de ondergronds gelegen beerput. Op welke verdieping het toilet zich bevond, kan nog op basis van archeologische gegevens, noch op basis van de prenten vastgesteld worden.

De vondsten (afbeelding 4)

Tijdens het onderzoek is maar een beperkte hoeveelheid vondstmateriaal aangetroffen. Het merendeel is afkomstig uit grondpakketten, die dateren van na de afbraak van het kasteel.

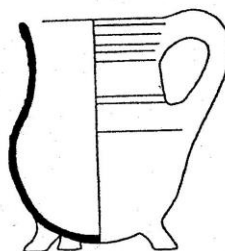
Slechts enkele contexten, die met zekerheid tot de periode van de bouw of bewoning van het kasteel gerekend kunnen worden, leverden dateerbaar materiaal op: stortpakketten langs de binnen- en buitenzijde van de beschoeiing van de slotgracht en vondsten uit de beerput langs de hoektoren.

Slechts een beperkt deel van de tientallen fragmenten aardewerk uit de stortpakketten langs de beschoeiing konden worden gereconstrueerd tot dateerbare typen: een grape, een bakpan, beiden uit de 2^e helft van de 16^e en 1^e helft van de 17^e eeuw.

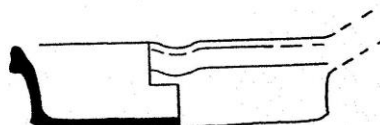
Volgens historische gegevens werd in de 17^e eeuw het terrein tussen het kasteel en de slotgracht opgehoogd en geschikt gemaakt om als tuin te worden ingericht.

Afbeelding 4: Vondstmateriaal

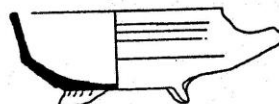
Vondstnummer : 19-Gz-122/73 (stortpakket gracht)
 Voorwerp: grape
 Datering: 16B/17A
 Afmetingen: 16,4/12
 Materiaal: roodbakkend
 Oppervlaktebehandeling: binnenzijde loodglazuur,
 buitenzijde enkele spatten
 Vorm: driepoot, worstoor verticaal
 Opmerkingen: enkele draairillen op buik en schouder
 Literatuur: Bitter 1995, afb. 31, p.128

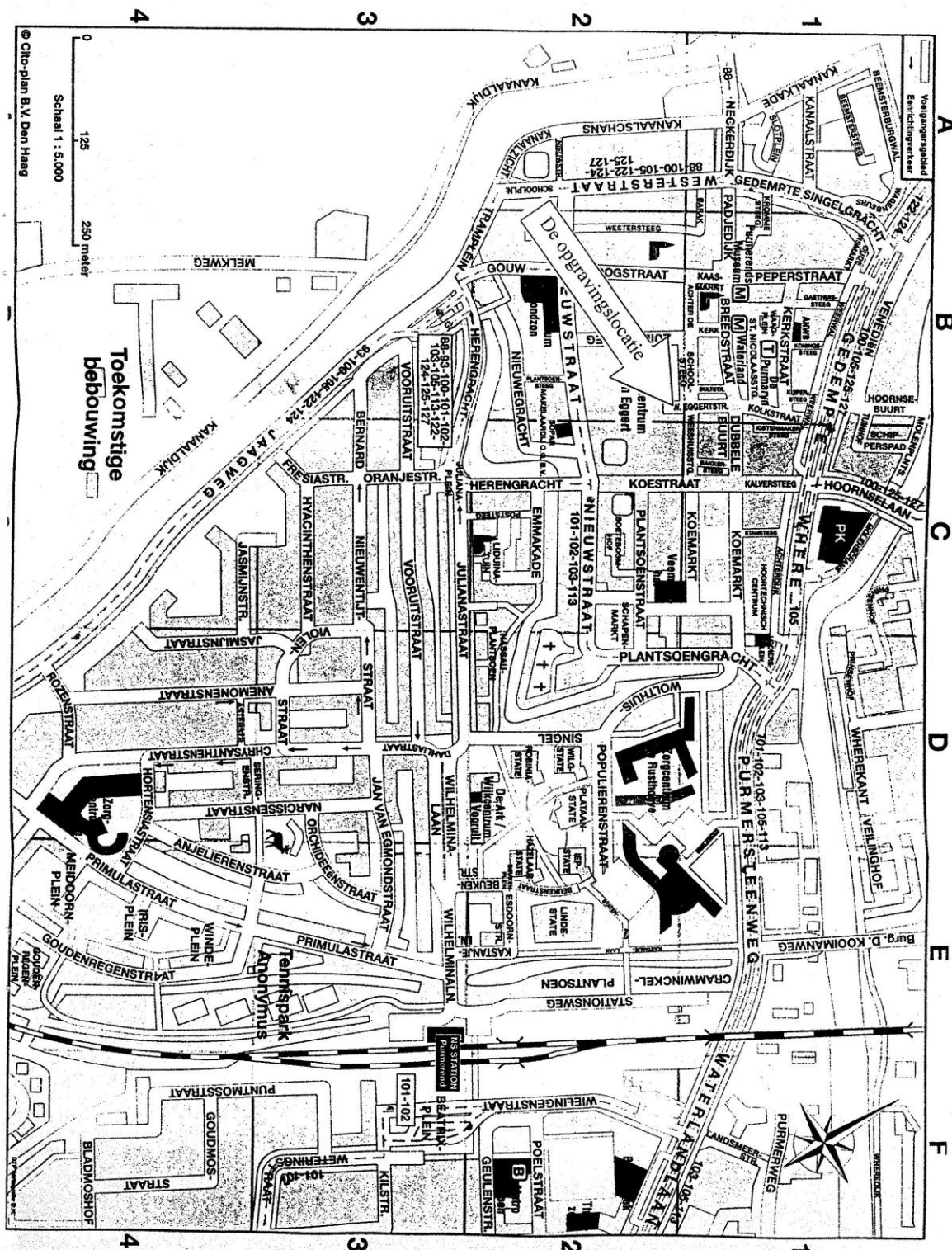

Vondstnummer : 19-Gz-122/73 (stortpakket gracht)
 Voorwerp: bakpan
 Datering: 16B/17A
 Afmetingen: 6,1/23,4
 Materiaal: roodbakkend
 Oppervlaktebehandeling: binnenzijde loodglazuur
 Vorm: schenklip 90 graden
 Literatuur: Bitter 1995, afb. 5, p.121

Vondstnummer : 19-Gz-122/58 (beerput)
 Voorwerp: steelkom
 Datering: 15
 Afmetingen: 6,3/14,8
 Materiaal: roodbakkend
 Oppervlaktebehandeling: buitenzijde enkele spatten
 loodglazuur
 Vorm: standlob (waarschijnlijk 3, licht geknepen steel,
 kort
 Opmerkingen: steel licht omhoog gekromd.

DE OPGRAVING OP HET WEESHUISPLEIN (C& A II)

Nico van den brom en Paul de Groot.

In 1991 werd er voor de uitbreiding van het Willem Eggert Centrum met een filiaal van C & A een grote opgraving verricht op de “Bult”.

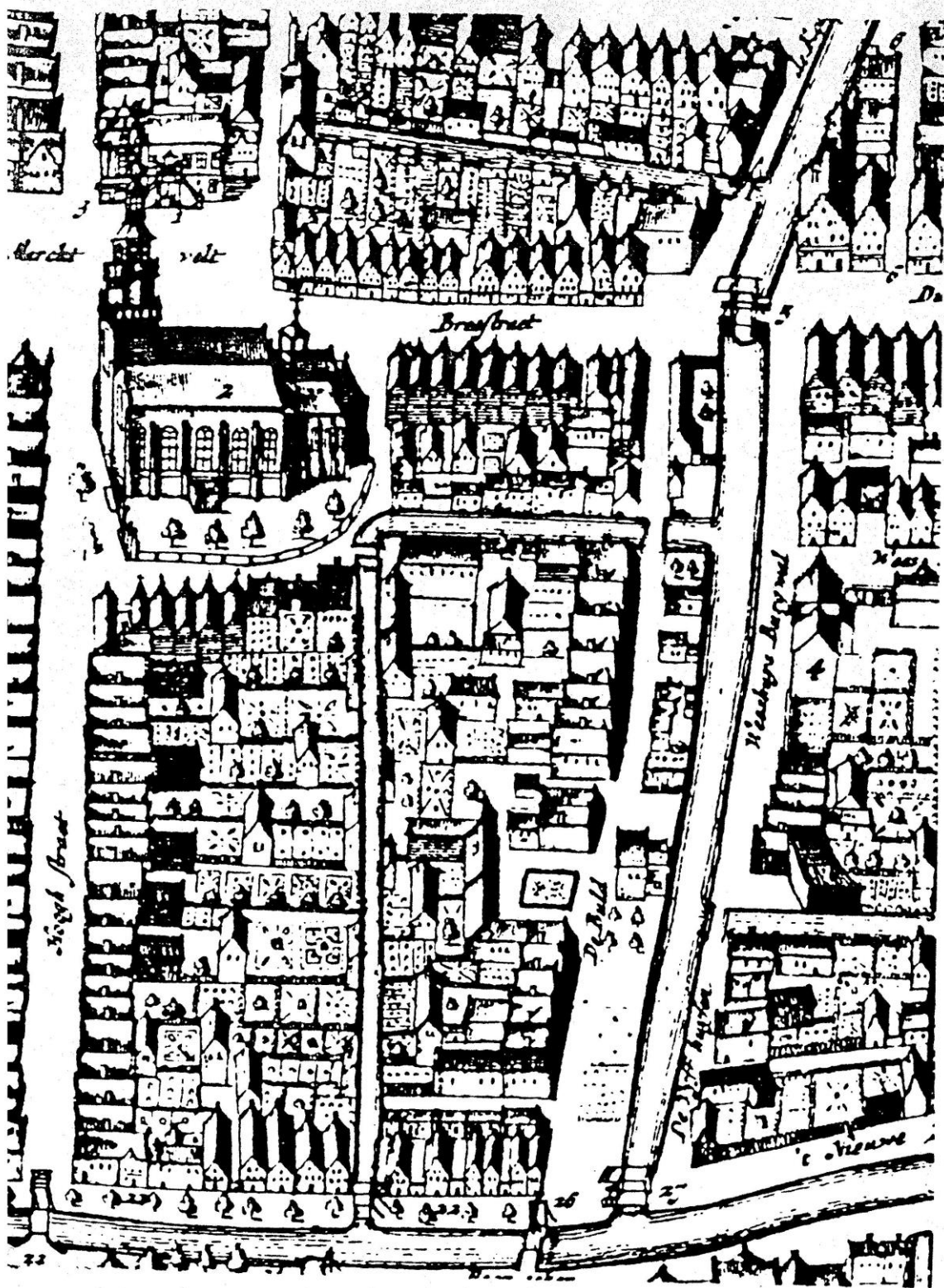
Leden van de Archeologische Werkgroep Purmerend, toen nog een onderdeel van de Vereniging Historisch Purmerend, hebben in 1991 enthousiast meegegraven. De opgraving was succesvol: de fundamenteën van drie huizen uit de 15^e –17^e eeuw werden gevonden. Deze huizen stonden naast een grachtje, dat in de 17^e eeuw gedempt is. Vóór de huizen liep een smal pad. Er zijn achter de huizen enkele beerputten aangetroffen, die helaas weinig materiaal opleverden.

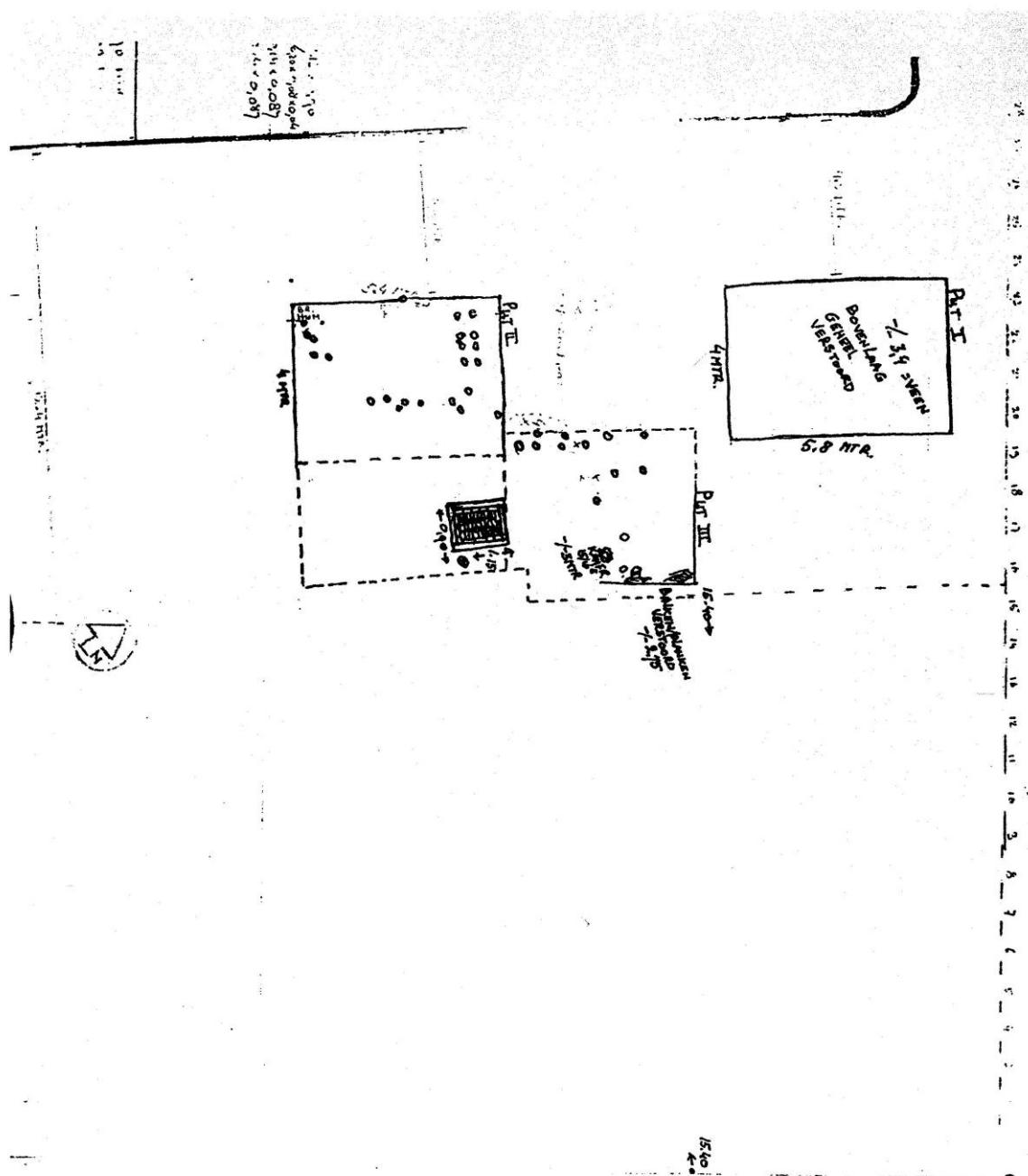
Uit het dempingsmateriaal kwam een berg scherven, een drieduizend stuks, waaronder een prachtige vogelschaal uit Montelupo en een fraaie noppenbeker van kristalglas. Het zijn topstukken van onze aardewerk- en glascollectie.

Door uitbreiding van het Willem Eggertcentrum (afbeelding 5) zou het bodemarchief van het gebied aan de oostkant van het opgravingsgebied van 1991 vernietigd worden.

Uit onderzoek bleek, dat hier in de 17^e eeuw aan de toenmalige burgwal een aantal huisjes stonden (kaart De Wit 1680 , afbeelding 6).

De gemeente Purmerend stelde ons gelukkig in de gelegenheid drie dagen onderzoek te doen.

De eerste dag (31 januari 2000) waren we om 08.00 uur aanwezig. Om 08.30 waren ook de kraan en de keet gereed.

We begonnen met het maken van een proefgat (Put I, afbeelding 7) aan de kant van de Schoolsteeg. De bovenste 2,5 meter is behoorlijk verstoord. Funderingen werden niet aangetroffen, alleen een paar palen uit de 19^e/20^e eeuw.

Drie meter onder het maaiveld zijn stroresten aangetroffen, die als dekmateriaal dienden. Hieronder bevindt zich kleiig veen. Dieper zijn we niet gegaan.

Bij het uitdiepen hebben we enkele scherven en metalen voorwerpen aangetroffen, waaronder een klein gietijzeren sleuteltje. Deze vondsten dateren uit de 16^e tot 18^e eeuw. Opvallend was de vondst van een kogelpotscherf uit de 13^e/14^e eeuw.

Midden op het terrein, op 4,5 meter van de gevel van C & A werd Put II (afbeelding 7) gegraven. Weer is de eerste 2,5 meter onder het maaiveld verstoord.

Hieronder bevonden zich twee rijen palen, die vermoedelijk als fundering hebben gediend voor een 17^e ? eeuws pandje. De palenrijen hebben we ingetekend. (zie afbeelding).

Het vondstmateriaal, voornamelijk scherven, was behoorlijk aanwezig.

Op 3 meter onder het maaiveld werden de meeste scherven, metalen voorwerpen en leervondsten aangetroffen, waaronder een luizenkam, een gaaf testje, een zalfpotje en een kruik.

Om 16.15 uur hebben we de spullen opgeruimd en zijn voldaan naar huis gegaan.

De tweede dag (1 februari) zijn we om 8.30 uur begonnen put I uit te diepen, een lijn gezet tot waar we mochten graven en put I uitgebreid tot aan de lijn. Hierbij werd een klein funderinkje aangetroffen, dat ingetekend werd. De fundering bestond uit drie lagen 17^e eeuwse stenen met balken en planken eronder. Hierna verder gegraven richting de Schoolsteeg. Hier werd op een diepte van 3 meter een rij palen aangetroffen, evenwijdig aan de rij palen van de eerste dag. De bovenlaag was tot 2,5 meter onder het maaiveld erg verstoord. Hieronder werd een tinnen bord uit de 15^e/16^e eeuw aangetroffen.

De derde dag begonnen we put III (afbeelding 7) te graven. Tot 3 meter was alles verstoord. Hierop aansluitend hebben we put IV gegraven tot op 15.40 meter van het weeshuis. Hierbij werden geen funderingsresten gevonden op een enkel paaltje na. De vondsten bleven beperkt tot wat metaalwerk (vingerhoed, lakenlood etc.). Op 15.40 meter kwam er een verrommelde houtconstructie te voorschijn, wat mogelijk de beschoeiing van de gracht geweest kan zijn.

Samenvattend kan de volgende conclusie getrokken worden:

Uit het onderzoek blijkt, dat de zaak hevig verstoord was, alhoewel we wel wat funderingsresten uit de 17^e/18^e eeuwse laag hebben gevonden.

Daaronder zat een ophogingslaag uit de 15^e/16^e eeuw, waaruit een aantal interessante vondsten kwamen.

De vondsten

Deze vondsten zullen binnenkort tentoongesteld worden in het Purmerends Museum onder regie van Erik Machiels, die de vondsten nader omschreven en gedateerd heeft.

1. Vingerhoed, 1500-1600, messing
Gefabriceerd in Neurenberg Duitsland.

2. Lepelsteel, 1400-1500, tin
Onder aan de steel staat een hamermerk als aanduiding voor kwaliteit van de lepel.

3. Schedel, 1400-1500, been
Restant van het skelet van een Wulp.

4. Beeldje, 1450-1550, pijpenaarde
Fragment van een beeldje voorstellende een mannelijk figuur met een rijksappel.

5. Bordje, 1450-1525, tin
Dit 'dobbeliertje' heeft een diameter van 162 mm. In de rand staat een gekroond hamermerk geslagen. Vooral in de vijftiende eeuw werd dit merk gebruikt om het tin te keuren. Het bordje werd op het diepste niveau van de opgraving gevonden met een metaaldetector.

6. Bakje, 1600-1700, latoenkoper
Toen dit bakje tijdens de opgraving werd gevonden was het geheel platgedrukt. Langs de rand zijn versieringen ingeslagen. De functie van dit bakje is nog niet bekend.

7. Kommetje, 1600-1700, rood aardewerk
Dit kommetje valt onder het gewone gebruiksaardewerk dat voor allerlei zaken werd gebruikt.

8. Kandelaar, 1600-1700, latoenkoper
Deze kandelaar bestond oorspronkelijk uit twee delen. Het latoenkoperen bovendeel en een houten onderkant dat hier helaas ontbreekt.

9. Hoekbeslag, 1600-1700, latoenkoper
Dit onderdeel beschermde de hoeken van een boek of bijbel. Verder zaten er op een boek nog andere koperen onderdelen in de vorm van boeksluitingen en overige versieringen.

10. Spinlood, 1450-1550, lood
Dit voorwerpje werd gebruikt bij het spinnen van wol.

11. Lepel, 1625-1675, tin
In de bak van deze lepel staat een gekroond roosmerk met de initialen AI.

12. Lepelbak, 1625-1675, messing
Een mooi voorbeeld van de internationale handel in de zeventiende eeuw is deze lepel die in Engeland is gefabriceerd. Boven in de bak staat het makersmerk waarin twee lepels te herkennen zijn. Aan het einde van de steel bevond zich de afbeelding van een apostelfiguur

waardoor deze lepels al snel ‘apostellepels’ werden genoemd. Oorspronkelijk waren deze lepels vernikkeld.

13. Insigne, 1375-1425, lood-tin

Profaaninsigne in de vorm van een doedelzak met een monsterkop. *‘Dit muziekinstrument riep behalve de herinnering aan het nasale en doordringende geluid dat vooral in de volksmuziek klonk en minder in de hogere kringen of in een kerkelijke omgeving, vooral een associatie op, namelijk die van een ongematigde en onbeschaamde seksuele lust’*. Bron: Heilig en Profaan, H.J.E. van Beuningen

14. Insigne, 1400-1450, lood-tin

Profaaninsigne in de vorm van een gekroonde vogel. Aan de bovenzijde bevindt zich nog een draadoogje. *‘De geketende en/ of gekroonde vogels zullen op één of andere wijze moeten worden gerelateerd aan schuttersvogels’*. Bij de schutterij was het zo dat er op hoge palen houten vogels werden neergezet die vervolgens met de boog of kruisboog naar beneden dienden te worden geschoten. De exacte betekenis van deze insignes is dus nog niet bekend. Bron: Heilig en Profaan, H.J.E. van Beuningen

15. Insigne, 1475-1525, lood-tin

Pelgrimsinsigne met de afbeelding van een bisschop of heilige. Oorspronkelijk een rechthoekige vorm en op alle hoeken voorzien van bevestigingsgaatjes. Het voor dit insigne gebruikte materiaal is flinter dun en dus zeer kwetsbaar. Helaas in het is nog niet mogelijk geweest dit insigne te koppelen aan een bepaalde bisschop of heilige.

16. Lakenlood, 1400-1500, lood

Van dit loodje ontbreekt de achterkant. Op de voorkant staat de afbeelding van een lelie. Voor middeleeuwse loden was het gebruikelijk ze te voorzien van een eenvoudig symbool zoals een ster, maan of lelie. Op latere loden worden ook de plaats van herkomst vermeld met eventueel een jaartal. In Amsterdam is een soortgelijk loodje gevonden op het terrein waar vanaf 1410 het St. Luciën klooster werd gebouwd.

17. Zalfpotten, 1600-1650, geel en rood aardewerk

Deze potten werden gebruikt voor het bewaren van diverse soorten zalf. Eén van de zalfpotten werd aangetroffen in een stortlaag tussen enkele funderingspaaltjes. De diameter varieert van 58 t/m 66 mm. Zij zijn eigenlijk de voorlopers van de huidige potjes Oil of Olas.

18. Tabakspijp, 1625-1675, pijpjarde

Niet vaak worden pijpen in deze staat gevonden , geheel gaaf. De steel is versierd met zigzag lijnen die tevens de grip verbeteren. Van dit soort pijpjes werden in de zeventiende eeuw al miljoenen exemplaren gemaakt en verkocht, zij worden dan ook bij vrijwel elk stadskenonderzoek in grote getale gevonden.

19. Miniatuur bordje, 1550-1600, tin

Dit soort bordjes werden door kinderen gebruik als speelgoed. Naast bordjes bestaan er ook bekers, kandelaars, kruiken, pannen en legio andere verkleinde gebruiksvoorwerpen. Aan de binnenkant van het bordje is een tudorroos afgebeeld.

20. Kruik, 1675-1725, steengoed

De hals en het oor van deze kruik ontbreken. De niet meer aanwezige hals kan versierd geweest zijn met een baardman, vrouwenhoofd met sluier of een leeuwenkop. De productie van dergelijke kruiken vond plaats in Westerwald, Duitsland.

21. Sleutel, 1400-1500, ijzer

Deze sleutel werd op een diepte van 3 meter beneden het maaiveld gevonden. De sleutel is helemaal intact. Zelfs de tanden van de baard zijn nog aanwezig. De sleutel ziet er nog zo goed uit omdat deze uit een vochtige laag komt en daardoor geheel afgesloten is geweest van zuurstof. Het ijzer heeft niet kunnen oxideren.

22. Werpkoet, 1600-1700, been/ lood

Vroeger werden deze van varkens afkomstige koten gebruikt voor het spel 'bikkelen'. Er zijn nog enkele varianten bekend van dit spel dat op een gegeven moment niet meer op alle plaatsen in de stad mocht worden gespeeld omdat er mensen geraakt werden door rondvliegende koten.

23. Luizenkam, 1600-1700, been

Omdat de hygiëne vroeger niet zo best was werd de mens geplaagd door luizen. Om de haren te ontdoen van luizen gebruikte men de luizenkam. Deze kam werd gemaakt van een dun plaatje been dat werd ingezaagd om zo de tanden te maken.

24. Takkenbosje, 1600-1700, hout

Diverse wilgentakjes zijn samengebonden doormiddel van een dun strookje bast. Zo kan dit takkenbosje worden gebruikt als bezempje.

25. Scherf, 1200-1300, grijs aardewerk

Dit is de oudste scherf die tijdens de opgraving is gevonden. Hij is ouder dan de oudste sporen van bewoning die op dit terrein zijn aangetroffen. Mogelijk is hij afkomstig van oudere bewoning langs de Breedstraat.

26. Vingerhoed, 1400-1500, messing

Deze vingerhoed is in een vorm gegoten en daarna met de hand geput. Gegoten vingerhoeden zijn bijna altijd zwaarder dan de gedreven versies. Het dat deze vingerhoed met de hand is geput is te zien aan het onregelmatige patroon van de putjes.

27. Ornament, 1600-1700, lood

De exacte functie dit ornament, in de vorm van een soort zeemonster, is niet duidelijk.

28. Bordje, 1625-1675, rood aardewerk

Onder het gewone gebruiksaardewerk valt ook dit bordje. Het rode aardewerk waarvan het bordje is gedraaid is aan de binnenkant bedekt met een laag loodglazuur.

29. Gesp, 1600-1700, messing

Van deze dubbelovaal gesp ontbreekt de angel die mogelijk van ijzer is geweest. Hij werd gebruikt voor het sluiten van de grotere gordels waaraan bijvoorbeeld een geldbuidel hing.

30. Gespjes, 1600-1650, messing

De angels van dit kleine dubbelovaal gespje is bewaard gebleven. Het andere gespje is een fragment. Dit soort kleinere gespjes werd gebruikt voor het sluiten van smallere gordels vooral voor dames.

31. Gespje, 1625-1675, messing

Ovaal gespje met eenvoudige versiering langs de binnen- en buitenkant.

32. Naairing, 1700-1800, messing

Naairingen werden net als vingerhoeden gebruikt voor het verstellen en vermaken van kleding of textiel. De naairing zou vooral gebruikt zijn door schoenmakers, maar over deze opvatting bestaat veel onenigheid.

33. Boekenkaft, 1600-1700, leer

In het leer van dit kleine kaftje zijn nog vage versieringen te zien. Mogelijk is het een onderdeel geweest van een getijdenboekje.

34. Riem met gesp, 1600-1650, leer/ messing

Deze riem met gesp werd in deze gesloten toestand gevonden. Mogelijk is de riem gebroken waarna de gesp geen nut meer had.

34. Fragmenten borden, 1600-1800, aardewerk

Een drietal spiegels van borden versiert met vooral bloemen decoraties. Op de meest rechtse scherf staat een afbeelding van een engeltje of cherubijntje.

35. Kruithoorntje, 1600-1675, messing

Een zeventiende eeuwse soldaat had een gordel vol met deze hoorntjes. In deze hoorntjes zat de exacte hoeveelheid kruit die nodig was om een kogel mee af te schieten. Op afbeelding 1. Ziet u een afbeelding van een soldaat met musket en een gordel waaraan tenminste 12 kruithoorntjes zijn bevestigd. De tekening is gemaakt door Jacques de Gheyn II tussen 1565-1629.

36. Knopen, 1575-1650, tin/ messing

Dit soort knopen werd gebruikt voor het sluiten van o.a. wambuizen, broeken en mantels.

37. Nestel, 1600-1650, messing blik

Deze kokertjes werden bevestigd aan de uiteinden van rijgveters en dienden om het rijgen te vergemakkelijken en om de veteruiteinden te beschermen. Deze veters werden gebruikt in jassen, broeken en bijvoorbeeld tasbeugels.

38. Munt, 1718, koper

Het öre muntstuk is afkomstig uit Zweden en heeft aan één zijde de karakteristieke drie kroontjes. Deze munt is geslagen onder het bewind van Carl XII die regeerde van 1697 tot 1718.

39. Fragment Wijwaterbakje, 1550-1600, Majolica

De bovenkant van een wijwaterbakje.

40. Mes, 1400-1500, ijzer/ hout

Dit mes werd gebruikt voor huishoudelijke werkzaamheden. Het lemmet loopt door het heft heen en is aan het eind in het heft vast geslagen in het hout..

Deze vondsten vormen een bevestiging voor de uitbreiding van Purmerend tot de burgwallen in het begin van de 15^e eeuw.

Archeologie in een historisch perspectief

Stadskernonderzoek in Purmerend

Rob Teunisse

In de eerste weken van april 2000 is door archeologen van het Archeologisch Diensten Centrum (ADC) te Bunschoten- Spakenburg in samenwerking met leden van de Archeologische Werkgroep Purmerend (AWP) een opgraving uitgevoerd op de locatie Achterdijk-Kalversteeg te Purmerend. De redenen, die aan deze opgraving ten grondslag liggen zijn gelegen in het feit, dat het hier om één van de vele archeologisch bedreigde delen van de stad Purmerend gaat. Tot op heden is nog weinig bekend over de oudere periode van de stad Purmerend. Een archeologische doorkijk moet het inzicht in de geschiedenis van onze stad vergroten.

In dit artikel zal het historisch onderzoek worden belicht vanuit de bronnen, die in de archieven van het Streekarchief Waterland (SAW) terug te vinden zijn. De resultaten van het archeologisch onderzoek zullen hopelijk in de volgende Onder N.A.P. aan de orde komen. De onderzoeksresultaten spitsen zich toe op het adres **Achterdijk 20/ hoek Kalversteeg**.

Het historisch onderzoek.

Het onderzoek spitst zich toe op de eigenaren en bewoners van de opgravingslocatie, in het bijzonder het woonhuis annex café-koffiehuis “De Instuif” en de belendende percelen.